

Lager onderwijs in de negentiende eeuw

door Geert Dibbets

Wanneer er voor het eerst onderwijs werd gegeven in onze gemeente is niet bekend, maar in ieder geval was het er in de zeventiende eeuw. Want in Malden is al in 1691 sprake van een 'school huijs' en in 1697 van een 'schoolmeester huijs'.

Aan het begin van de negentiende eeuw was het onderwijs in de gemeente Heumen en Malden in handen van de schout en later van de gemeente-ontvanger Gerhard Mos. Hij liet zich wel regelmatig vervangen door ingehuurde krachten over wie overigens nogal eens werd geklaagd. Kinderen uit beide dorpen gingen naar school in de toren van de oude kerk te Heumen. In 1827 is begonnen met de bouw van een schoollokaal en toen Mos overleed werd er een gediplomeerde onderwijzer aangesteld. In 1850 ontstond het plan tot oprichting van een eigen Maldense school en die kwam er in 1853 (nu De Muse).

Ook in de dorpen Overasselt en Nederasselt werd vanaf begin negentiende eeuw onderwijs gegeven. We weten dat onder meer door een stuk van de gemeenteraad dat gaat over een klacht over te laag loon die de schoolmeesters op 19 september 1817 over hun tractement indienden bij de raad.

De Muse, het vroegere schoolgebouw in Malden (foto LE)

Openbare lagere school van Overasselt, uit 1881 (foto LE)

De overgrote meerderheid van de dorpsbevolking was rooms-katholiek, dat bleek wel uit de volkstellingen van 1849 en 1920. Ondanks die rooms-katholieke meerderheden zijn er gedurende lange tijd in alle vier de dorpen alleen openbare lagere scholen geweest: scholen waar 'neutraal' onderwijs werd geboden, vanuit een algemeen-christelijke levensbeschouwing. Wie een katholieke of protestantse school wilde oprichten, moest zelf alle kosten betalen van bouwterrein, bouw, inrichting en onderhoud van het schoolgebouw, en salaris van het onderwijzend personeel. Die gelden waren voor de kerkbesturen in de vier dorpen met hun over het algemeen arme bevolking niet op te brengen.

Dat 'neutrale' onderwijs is soms niet naar de zin van de katholieke bevolking geweest. De burgemeester van Heumen-Malden meldde in 1826 bijvoorbeeld dat alleen heel jonge kinderen uit die dorpen de lagere school in Heumen bezochten, waarna hun ouders ze, 7 of 8 jaar oud, naar katholieke scholen in Hatert, Mook en Middelaar stuurden. Pas rond 1840 is er aan deze uitstroom een einde gekomen: wellicht werd er vanuit de pastorie wat milder geoordeeld of gaf de in 1827 aangetreden onderwijzer in Heumen minder 'protestants gekleurd' onderwijs dan zijn voorganger. Dat neemt niet weg dat in 1851, toen de eerste stappen werden gezet naar een eigen openbare school in Malden, vanuit de bevolking erop werd aangedrongen dat de te benoemen onderwijzer katholiek zou zijn.

Ongeveer tezelfdertijd is men in Overasselt nog verder gegaan. In 1848 was daar de protestantse onderwijzer Jan Vermeulen overleden. De schoolopziener had een opvolger voorgesteld, vermoedelijk weer een protestantse. Maar de gemeenteraad kon zich met die voordracht niet verenigen: *'Overwegende verder, dat de bevolking der Roomsch Catholijken in Overasselt in verhouding der Hervormden staat dertig tegen een, zoo vermeent de gemeenteraad voornoemd [...] Henricus Wijnandus van der Waarden [...], wonende te Nijmegen, belijdende de RC Godsdienst, als den geschiktsten, voor den vacerenden openbaren onderwijzerspost te moeten voordragen'*. Aldus geschiedde.

De algemene leerplicht die vanaf 1 januari 1901 is gaan gelden, heeft ervoor gezorgd dat in principe niemand meer kon opgroeien zonder lager onderwijs te hebben genoten.

Herdenkingssteen van B&W, in gevel openbare lagere school Overasselt 1881 (foto LE)